

Kirjailija Hannu Mäkelän puhe Sammatin itsenäisyyspäiväjuhlassa

6.12.2018

"Kauniimpi, kalliimpi on mulle mun syntymämaa."

1.

Kirjallisuus on kansankunnan muisti, runot sen sisimpiä tunteita, joita vuosisadat ja vuosituhannetkin ovat synnyttäneet. Kieli taas se side, joka ihmisiä yhdistää. Runoilija voi joskus nähdä senkin, mitä muut eivät näe. Konstantin Kavafiksen runosäe sanoo näin: "Viisaat vaistoavat tulevat tapahtumat. "

Toinen asia on näkeekö tai vaistoako runoilija itse oikein? Jotkut heistä kuten Kavafis kuuluvat joka tapauksessa siihen armoitettuun kastiin, että heitä luetaan ja heidän runojaan toistetaan yhä vuosikymmenestä toiseen. Muutama sellainen runoilija löytyy Suomestakin. Voi siis otaksua, että jotain olennaista he ovat jo aikanaan huomanneet sekä tämän maan ihmisistä että maasta, jota kutsumme omaksemme.

Yksi heistä oli ensimmäinen kansallisrunoilijamme eli Johan Ludvig Runeberg joka kirjoitti Vänrikki Stoolinsa (1848 - 60) kauan sen jälkeen, kun Ruotsi oli totaalisti hävinnyt sotansa Venäjän kanssa ja maamme jäänyt Venäjän alaisuuteen. Hän kirjoitti Suomen sodan runot yhtä kaikki sankaritarinoiksi ja teki sen omalla äidinkielellään eli ruotsiksi. Se oli myös hallitsijoiden yksinomainen kieli maassamme aina vuoteen 1809. Itsenäistä Suomea ei sitä ennen edes teoreettisesti ollut olemassa, olimmehan erottamaton osa Ruotsin valtakuntaa - Österland. Runeberg

rakasti kuitenkin Suomea todellisena isänmaanaan: "Men detta landet älska vi,/För oss med moar, fjäll och skär/ Ett guldland dock det är."

2.

"Kultamaa se toki on." Toinen kansallisrunoilijamme Runebergin ohella on tietenkin Eino Leino, tai oikeastaan kolmas, sillä Aleksis Kivi oli runoilija hänkin. Suomessa on ainakin kaksi kieltä, kaksi mieltä ja kulttuuria, mutta sittenkin vain yksi kansa. Tai kuten Erno Paasilinna asian ilmaisi koko maailmaa ajatellen: "Yksi kieli, yksi moraali." Leino syntyi 1878, eli sortovuodet, haaveili vapaudesta, näki itsenäisyyden koiton ja sai kuolla suomalaisena. Hänellä oli erityisen herkkä silmä ja korva, ja hän tajusi mistä rakkaus omaan maahan ja kansaan lähtee. Siitä hän myös kirjoitti (sitaatti):

"Kotiseutu ei ole ainoastaan paikka, maisema tai näköala. Se ei ole ainoastaan kylä, kaupunki, kukkula tai järvenranta. Se on samalla syvintä itseämme. Se on määräävä tekijä suurelle osalle meidän henkistä olemustamme. Me emme missään saa niin voimakkaita vaikutuksia luonnosta kuin siellä elomme ensimmäisinä aamuina, iltoina ja keskipäivinä. Ja senkin jälkeen, kun me olemme kauas suureen maailmaan majoittuneet, se säilyttää meihin oman salaperäisen, luonnonmystisen vaikutuksensa.

Leino ei kaipaa pelkästään lapsuudenmuistojen maisemia vaan myös ihmisiä jotka niihin liittyivät (sitaatti):

"Siihen kuuluvat myös kaikki ihmiset, jotka siellä elävät ja askartelevat, kaikki, jotka me olemme siellä oppineet tuntemaan lapsuudessamme ja ensimmäisessä nuoruudessamme, ukot ja akat, lapset ja täyskasvuiset,

köyhät ja rikkaat, herrat ja talonpojat. Eivätkä ainoastaan nykyään elävät ihmiset, vaan myös kuolleet, ne, jotka me olemme tunteneet ja joista me vain olemme kuulleet puhuttavan. Kaikki ne ovat kerran jättäneet jälkensä meidän sieluumme, kaikkien niiden mukaan on kerran meidän ensimmäinen elämäkäsitksemme muodostunut.”

Paremmiin ei rakkautta kotiseutuun ja sen asujamistoon voine ilmaista. Myös runoissaan Leino tuntuu yhä rakastavan meitä, vaikkei nykyisiä ihmisiä ole koskaan tavannut. Silti juuri me olemme hänen sukupolvensa jälkeläisiä, ja kukin omin tavoin tahdomme rakentaa tätä maata, jossa asumme. Jokaiselle meistä se on myös omanlaisensa kokemus.

3.

Elias Lönnrotin rakkaus kotiseutuun ja maahamme oli myös vahva, voiko sen vahvempaa ollakaan. Hän lähti Sammatista jalkaisin keräämään Suomen kansan vanhoja runoja, juoksi viime hetkellä kiinni, laulatti ja pikakirjoitti muistiin vielä elossa olevat runonlaulajat ja loi sitten vielä itse runoilijana niiden pohjalta Kalevan. Suurempaa saavutusta on vaikea kuvitella.

Köyhään torppaan Elias syntyi, vielä pienempään kuin mikä Paikkarissa nyt on ja Sammattiin hän palasi, koska kotiseutu yhä vain veti puoleensa. Työ jatkui sitten lopulta Lammin talossa aikaisesta aamusta iltaan – kuolemaan saakka. Köyhyyttä hänen ei siellä kuitenkaan enää tarvinnut pelätä. Pelkkään olohuoneeseen mahtuisi koko lapsuuden torppa.

Lönnrot rakasti paitsi kotiseutua myös sen kieltä. Ruotsin kielen valta-asema oli Venäjän vallan alla päässyt herpoamaan ja suomalaisuus nosti päätänsä. Lönnrot kirjoitti pitkän artikkelin suomen kielen lainasanoista, ja antoi sille nimen Muukalaisuus Suomessa. Sen alussa hän toteaa: "On kyllä nykyisinä aikoina moni kiitettävällä huolella ja toimella kokenut

puhdistaa suomea muukalaisista sanoista ja niiden siaan perisuomalaisia kielen ulottuvaisista varoista laitella."

Lönnrot esittelee monia varoittavia esimerkejä ja toteaa sitten:

"Mainittua lausemuukalaisuutta tavataan kyllä parahimmissakin kirjoissa ja toiset taitamattomilta kirjoittajilta ovat aivan sitä kannesta kanteen täynnänsä." Lakikirja ja raamattu joutuvat myös hänen suurennuslasinsa alle. Vasemmalle puolelle hän laittaa silloista lakitekstiä ja oikealle puolelle omat parannusehdotuksensa. Saman hän tekee osalle apostoli Paavalin kirjeistä Uudessa testamentissa. Kuitenkin Lönnrot rajansa tuntien toteaa: "Edellä luettavat parannukset eivät kylläkään ole niin luonnistuneet etteivät taitaisi paikoin itsekkin parannettaa." Aivan lopuksi Lönnrot ei silti malta olla huvittelematta lukijan kanssa: "Vaan miksi pitkittäisin tätä kirjoitustani; joka puolesta sanasta ei ymmärrä, ei koko sanastakaan viisaammaksi tule."

Teksti on vuodelta 1845. Mitähän Suomea ja suomen kieltä rakastanut ja edistänyt Lönnrot mahtaisi miettiä kielikeskustelustamme 170 vuotta myöhemmin. Moni taho ajaa täällä jo englantia lähes viralliseksi kieleksi, ainakin palvelukieleksi ja suomea täällä myös yhä huonommin kirjoitetaan. Sana isänmaa on kuitenkin edelleen suomea, omaa äidinkieltämme. Pakko sanoa että englantia ei täällä tulla kunnolla koskaan oppimaan. Pieniä kieliä uhkaa silti sama tuho kuin Saimaan norppaa. Sitä suojellaan, kieliä ei.

4.

"Suomessa elättää hyvin ahkera kansa hyvin laiskaa rahaa", kirjoitti Samuli Paronen jo vuonna 1974. Totta. Juuri kansa, tavalliset ihmiset täällä ovat saaneet maamme aina kuntoon ja uuteen nousuun käsittämättömin ponnistuksin. Näin rauhan aikana, sodasta

puhumattakaan. Valtiollista itsenäisyyttämme on koeteltu monin tavoin niin talouden kuin sotienkin kautta, varsinkin toisessa maailmansodassa.

Ensin Saksa ja Venäjä jakoivat Euroopan etupiireihinsä ja kun Hitler valtasi Tšhekkoslovakian jälkeen vielä Puolan, Stalinille luvattiin Suomi; se oli fasistisen Saksan pikku lahja Neuvostoliitolle. Sotiemme veteraanit tietävät parhaiten millä hinnalla ja miten tämän lahjan luovutus sitten Talvisodassa estettiin. Suurempaa sankaruutta ei historiamme tunne.

Talvisota yhdisti myös hetkeksi koko kansakunnan; jopa moni kommunisti taisteli silloin Neuvostoliittoa vastaan isänmaan puolesta. Mutta tapahtumien kulku ei päättynyt. Jatkosota alkoi, Venäjä joutui Saksa vastaan ja oli taas samalla puolella kuin osa Eurooppaa ja Yhdysvallat. Suomi taas seisoj onnettomuudekseen äskeisen lahjoittajan, tuon alati luotettavan natsi-Saksan liittolaisena sodan luonteen muuttuessa hyökkäys- ja valloitus sodaksi. Kun Saksa alkoi hävitä, oli suomalaisten sitkeys jälleen enemmän kuin tarpeen. Pieni maa tahtoi säilyttää itsenäisyytensä ja käsittämättömällä tavalla säilytti sen.

Uhreilla, joiden valkeat ristit kattavat edelleen kirkkomaita, on siis isänmaa lunastettu kaksikin kertaa toisen maailmansodan aikana. Kunpa nämä uhrin eivät olisi olleet turhia. Toivon, että maamme olisi jatkossakin veteraanien tekojen arvoinen.

5.

Maailmassa sanotaan olevan seitsemän kuolemansyntiä. Kuudennella vuosisadalla eläneen paavi Gregorius Suuren mukaan nämä seitsemän kuolemansyntiä olivat ylpeys, kateus, ylensyönti, himo, viha, ahneus ja laiskuus. Raamatussa niitä ei kuitenkaan kutsuta "seitsemäksi kuolemansynniksi" koska kristillisen opin mukaan nämä seitsemän syntiä eivät ole sen pahempia kuin muutkaan. Paavalikin sanoo, että aivan kaikki synnit johtavat kuolemaan. No, kuolemaan johtaa myös mitä

parhaimmin eletty elämä. Mutta ainakin ihmisen omatunto on silloin puhdas.

Kuolemansynnit kuuluvat joka tapauksessa edelleen mitä suurimmassa määrin ihmiskuntaamme. Lisäisin niihin vielä yhden, joka minusta nykyään tuntuu kaikkein pahimmalta. Se on ennakkoluulo. Ennakkoluulo on tällä hetkellä synneistä ehkä voimallisimman ahneuden ja vihan ohella. Juuri ennakkoluulot, ja niiden pohjana oleva tietämättömyys ja laiskuus ottaa asioista selvää, synnyttävät katteetonta vihaa. Ja kun viha riistäytyy käsistä ja täyttää pään, se tietää yhä suurempaa sekasortoa.

Jokaisessa kansassa on ennakkoluuloja, jokaisessa ihmisessäkin laillaan. Milloin ne pohjautuvat uskontoon, milloin rotuun, ihonväriin, vieraaseen kulttuuriin ja toisenlaiseen tapaan elää, joskus jopa vieraaseen kieleen. Riittää että jokin on vierasta. Esimerkiksi arabeja ja kaikkia muslimiuskoisia leimaa hyvin pieni ääriyhmä, joka terroriteoillaan ja opeillaan saattaa sadat miljoonat kunnolliset ihmiset kaikenlaisten ennakkoluulojen, epäluulojen ja torjuntajen kohteeksi.

Pinttyneitä ennakkoluuloja vastaan löytyy keino. Omien silmien havainnoista alkaa ymmärrys. Jos mikä niin matkustaminen muualle maailmaan avartaa aina vaikka se olisi aluksi vain pelkkää oleilua aurinkorannalla. Parempi silti edes kerran nähdä kuin sata kertaa kuulla.

6.

Maaialmalta on aina hyvä palata takaisin koti-Suomeen. Varsinkin runoilijan isänmaa on ensin kielessä ja mielessä mutta myös jalkojen alla. Kotona seinätkin auttavat, sanoi jo Tshehov. Ei myöskään ole pahaksi, jos seinistä ei aivan tuule ja pään päältä löytyy katto joka ei vuoda. Homeesta en tässä puhu mitään.

Unelmien isänmaassa katto ei koskaan vuoda. Unelmista kirjoitti Leinoakin varhaisempi runoilija, vuonna 1803 Oulussa syntynyt Samuli

Kustaa Berg, (Samuel Gustaf Bergh) joka käytti runoilijanimeä Kallio. Hän oli runoilijana vähintään yhtä tunteikas kuin Leino.

Berg oli ensimmäinen todellinen suomalainen taiderunoilija. Hän kirjoitti runonsa hyvällä suomenkielellä, jota vieläkin voi vaikeuksitta ymmärtää. Runoja syntyi kuitenkin vain alta kymmenen, koska Berg sokeutui pian ja eli loppuvuotensa kotiopettajana Halikossa jossa sitten unohdettuna kuoli. Mutta runot jäivät. Hän sai myös runoonsa Oma maa ajatuksen ja tunteen yhteiset soinnut, joihin edelleen voi yhtyä. Runo on kirjoitettu jo 1832, siis yli 180 vuotta sitten.

7.

Berg suree Oman maan alussa sitä, että on joutunut kotoaan pois. Ja vaikka taivaan töitä ei sopisi nuhdella, tahtoo hänen sydämensä silti huokaista: (sitaatti) "Kun minä muistan sen yön, jona rakkailta rannoilta luovuin,/Nousevat silmiini nyt vieläkin viljavat veet." Rakkaudella hän muistaa niin Pohjolan tunturit, revontulet kuin kanteleen soiton, kalevalaisen runouden ja menetetyt kotiseudun, jossa "Pojat ja karhut puun juurella painia löit." Puhumattakaan Pohjolan yöttömistä öistä, jolloin aurinko loistaa ja tätä loistoa vesi vielä päilyttää.

Runo loppuu minulle itselleni aina yhtä rakkaisiin säkeisiin:

"Teille jos Onnetar sois mun vielä, niin tuntisin kaikki,
Saaret ja salmet, ja myös taivaalla tähdet ja kuun.
Siellä mun mieleni on ja siellä mun muinoiset muistot,
Sinne mun kultani jäi, sinne mun ystävän' myös.
Huoleti kiitelköt muut Alpein seutuja kauniiks,
Kauniimpi, kalliimpi on mulle mun syntymämaa!"

Näin kirjoitti mies, joka oli itse jo joutunut ainiaaksi jättämään pohjoisen synnyinseutunsa. Mutta se eli aina hänen mielessään ja sydämessään: isänmaa, äidinkieli.

Siteeraan tähän loppuun vielä kerran Bergin runon loppusäkeitä: "Huoleti kiitelköt muut Alpein seutuja kauniiks,/Kauniimpi, kalliimpi on mulle mun syntymämaa." Niin se on. Runossa on suomalaista haikeutta, mutta myös toivon kajahdus. Jos mitä niin juuri toivoa itse kukin meistä kaipaa ja tarvitsee tämän elämämme ja tämän yhä niin ihanan maamme tueksi. Täällä me edelleen saamme olla, uneksia, kuollakin kerran, mutta sitä ennen kukin meistä jättää maahamme jälkensä omalla tavallaan, omalla elämällään. Hyvää matkaa teille jokaiselle vastakin! Olkoon myös Samuli Kustaa Bergin runossa mainittu Onnetar mukana tällä matkallanne.